

Hidegen, erőtlenül süt a téli nap, olyan mint egy sárga rózsa selymes, fehér felhőbe takarva. A felhő elmozdul s a napsugarak ferdén hullanak a házra és az udvarra. Ablakunkat előnti a sárga fény. A felhő is aranysárga lett. Nézem, és az az érzésem, hogy ez már nem is felhő. Az égbolt úgy feszül a város fölött, mint valami arannyal átszótt kék legyező. A felhő lassan eloszlik. A vattás gomolyagból úgy tűnik elő a nap, mint kályhából a parázs. Inasszobánkban, jól lehet január eleje van, már nem fűtenek.

— Ne tüzeljeteK fölöslegesen, — mondta a mester, — mert drága a fa. Takarékoskodni kell és a mostoha napokra gondolni...

Mi különben se fáztunk. Valami sajátságos szenvedéllyel és lelkesedéssel vitatkozunk a forradalomról. Egyszer álmodoztunk róla, másszor úgy tárgyaltunk róla, mint komoly és érett emberek.

A munkásgyűléseken sokat beszéltek a forradalomról. Sok minden nem értettünk, amit róla mondtak. De szerettük hallgatni az erről szóló beszédeket, mivel a szónok, ha a forradalomról szólt, mindig felemelte a hangját, az emberek pedig örvendezve tapsoltak néki.

Különben az embernek nem kell mindig mindent megértenie, olykor elég csak felfogni, megérezni azt, amiről szó van. S mi a forradalmat úgy yettük, mint valami szép, derűs napot, mint a tavasz ünnepét. Ezért élt bennünk csodálatos vágyként a forradalom és a reá irányuló gondolat az örömhöz és boldogsághoz volt kötve. Egész inaskodásunk ideje alatt napról-napra, hónapról-hónapra vártunk rá, teljes két éven át. Talán ma kitör majd. Talán ma megérjük a forradalmat. Mert mi már érezzük. Úgy melenget bennünket, úgy melegíti arcunkat és fagyos kezünket, akár a napfény. Mi tudjuk, hogy a forradalom ma bezörget minden ház ajtaján és ablakán, nagy erővel dobban, mint fiatal mellkasunkban a szívünk.

Ennek a mi meggyőződésünknek különben megvolt a maga alapja. A vukovári kommunista ifjúsági szövetség helyi, egyesülésének vezetősége felszólított bennünket, hogy délután vonuljunk ki az utcákra. Fegyvert is vigyünk magunkkal. A külvárosi utcákon sétálunk

* Részlet a szerző magyarul most megjelent könyvéből

majd a központ felé. Az egész város népe kitódul majd az utcákra. A Párt, a SzKOJ, a szakszervezet seregszemlét tart. Lankadatlan hévvel gyűlöljük a csendőröket, a fegyérgárdistákat, a rendőröket és a polgárokat. Ha találkozunk velük, ki kell kerülnünk a felesleges összeütközést. Ezek a rothadt alakok még azt sem érdemlik meg, hogy szembeköpje őket az ember. Büszkének kell lennünk, önérzeteseknek és felgyelmezetteknek, mert mától fogva mindannyian a proletárforradalom katonái vagyunk. Mindenki az utcára. Ma az utcákon proletárszívek dobognak majd. Az urak a leeresztett függönyök mögé bújva rémülten következtetnek majd az úttesten, a járdán, az ablakaik alatt visszhangzó kemény lépteinkből a mi erőnkre. Reszketve mondják majd egymásnak: „Ez a forradalom menetelése...”

Úgy menetelünk majd az utcákon a letört rendőrök, csendőrök, fegyérgárdisták, a papok és urak mellett a lemenő nap piros fényében, mint a győztesek.

Péror beszélt, s közben kezét a szívére tette, mintha meg akarná nyugtatni:

— A proletárforradalom ugrást jelent előre, a jobb életbe.

— Nem úgy van, — nézett Iván dacosan a szemébe, — ez ugrást jelent a rosszból a jó életbe...

Én is emlékeztem a forradalomról elhangzott sok szóra, de megismételni nem tudtam őket. Nekem úgy tűnt, hogy a gyűléseken arról is beszéltek, hogy a forradalom a munkások ugrása a rabságból és szegénységből a szabadságba, a gazdag és boldog életbe. Mert azokon a gyűléseken azt is mondták, hogy a forradalom haladás, fejlődés a mélységből a magasság felé, az egyszerűségből a tökéletesség felé. Elhangzott ott még sok más súlyos és ismeretlen szó.

— Azt, hogy ugrás, csak úgy mondják, — tiltakoztam én, miközben az ablakon át kinéztem a felhőkre és a napkorongra — Nem emlékeztek a forradalom képére, amely ott van a Munkásotthon ifjúsági termének falán? Azon a munkások nem ugornak, hanem vörös zászlók alatt rohamozzák a polgárokat...

A kép, amelyről beszéltem egy egész falat betöltött az Otthonban.

Pifát Vjekoszlav, vukovári festőmester, teljes két hónapon át dolgozott rajta. Számtalan tubus és kána festéket, egész halom ecsetet felhasznált, amíg festette. A tereméből olykor kikergette ségégeit, bezárkózott, lekaparta a festéket és előlről kezdte a munkát. Ez volt a legszebb kép, gyermeki képzelettemmel még álmodni sem tudtam szebbet. Minden részletében gyönyörködtem.

A forradalmat egy büszke, ragyogó és élénk fiatal nő jelképezte. Gyönyörű arca volt, melyet a szemei egész különös melegséggel teltettek. Tetőtől talpig fehérben volt, s ez a fehér szín lassan belefolyt az ég kékségébe. Hosszú, lángvörös haja volt, fejét a dicsőség babér-

koszorúja ékesítette, kezében egy nagy égővörös zászlót tartott, mely úgy lengedezett, mintha a vihar lengette volna a zöld mezők s a szelíd kék folyó felett. Lábánál, a lejtőkön szétszórva, szép fehér házak voltak, piros gyárkémények, kék kupolák, termékeny búzaföldek és virágzó gyümölcsösök. A távolban a reggeli nap, mely aranyos színből vörösbe ment át, úgy öntötte el a hegyek csúcsait, mint egy nagy kibomlott tűzrózsa. A zászló alatt és mögött kezükben fegyverrel, vasvillával és kaszával, kovácskalapáccsal és bányászcsákánnyal, munkások és parasztok gázoltak rohanva katonasisakokon és ágyúkon, széttépett vastag láncokon, ledöntött börtönökön, felszakadt zsákokon, melykből arany tallérok gurultak széjjel és halott polgárokon át. Ezeknek a munkásoknak és parasztoknak az arca nem volt megev és hideg, mint például az apostolok kőarca a ferencrendiek templomában. Vukovári fémmunkásokat, hordárokat, halászokat, pékeket és kendergyári munkásokat ismertem fel a képen. Úgy hatottak, mintha éltek volna, mintha valóban rohamra indulnának a vörös zászló alatt a győzedelmes csatában.

Amikor Pifátnak szemrehányást tettek, hogy miért festett élő alakokat a forradalom képére, azt állította, hogy a nagy festők mind élő embereket és nem holtakat vittek vászonra. Ennek bizonyítására elmondotta, hogy a képeken szereplő szűzanyák és őrangyalok kivétel nélkül olyan szép asszonyok voltak, akiket kurtizánoknak neveztek.

Utóbbi állítása miatt kevésen múltott, hogy a vukovári festőt nem közösítették ki a katolikus egyházból. Az öreg emberekkel és asszonyokkal megtelt templomban maga a rendház főnöke támadta igen heves hangon. Ez nem egy egyszerű beszéd volt, hanem valóságos leszámolás. A rendfőnök addig csapkodta imakönyvét a szószék köfalához, amíg az imakönyvből egymás után ki nem repültek az aranszélű lapok s ő berekedve az istentelen kommunisták szidalmazásába kijelentette, hogy Pifát festő ajkáról az ördögök ördöge, maga Benzebúb szólt. Végül a rendfőnök mérgében sírvafakadt. Bevezetés volt ez az általános sírásba. A templom egész népe sírt. Ebben az ünnepi pillanatban sosem látott „csoda” történt. Szűzmária márványszobrának szeméből véres könnyecseppek potyogtak. Ez aztán szenzáció volt. Egyesek hittek, mások nem hittek a csodában. A város két tábora szakadt. A templomba több ember tódult, mint a Kludzski-cirkuszba, amely tucatnyi elefántjával és oroszlánjával, rengeteg idomított majmával, franciául, olaszul, angolul és németül beszélő papagájjaival, óriáskigyóival és halfarkú leányaival valóságos csodát jelentett. Vukovár egész környékéről százával jöttek kocsik a bűnbánó zarándokok. A kolostor előtti rétek és a kocsmaudvarok tele voltak kocsikkal és lovakkal. A kocsmárosok néhány nap leforgása alatt több

bort és pálinkát mértek ki, mint máskor egy egész éven át. A kolostornak hatalmas jövedelme volt. Csak amikor a városi képviselőtestület tagjai erélyesen követelték egy hivatalos bizottság megalakítását, hogy ellenőrizze a „csoda” hitelességét, akkor apadtak el az oltáron álló szentasszony márványszobrának könnyei.

Pifát nem volt kommunista, hanem istenfélő ember, s a Munkásotthon képeinek elkészítése előtt néhány templomot is kifestett, amiért dicsérték a szószékekről elhangzó prédikációkban. S én éppen ezért hittem, hogy igazat mondott. Később ugyan, felesége hatása alatt meggyónt és megbánva tettét, nyilvános kijelentésben megtagadta állításait, nekem a forradalomról festett képe mégis tetszett és lelkesedéssel töltött el.

A forradalom nem úgy jön mint az álom, önmagától.

— Az „ugrásra” a munkásoknak jól fel kell készülniök. — hirdették a gyűléseken.

Mi hárman a magunk részéről alaposan felkészültünk a forradalomra. Állig felfegyverkeztünk. Még a nyáron volt, néhány hónap előtt. A padláson játszva, a gerendákon és a falakon mászkálva, akár csak Harry Piel a filmen, a padlás egyik zugában a falba vájva egy ürege akadunk, amelyben két vadonatúj pisztoly, egy karabély és rengeteg töltény volt. Ez volt aztán a felfedezés.

— Ez a mesteré! — kiáltott fel Péro gondolkodás nélkül.

S csakugyan kié is lett volna ha nem a mesteré? Hiszen ő a háborúban csendőrőrmester volt. A háború végén több karabély és pisztoly maradt nála. A Nemzeti Tanács idején még valami parancsnok is volt a nemzetőrségben. Ezzel nagyon szeretett dicsekedni. Többször mondogatta nekünk:

— Tudom jól, hogy a „vörösök” az Otthonban egész fegyvertárra való puskát és bombát őriznek, de bizisten, én is felkészültem, majd meglátjuk mire megyünk! . . .

Hosszas tanácskozás és vita után felesküdtünk, hogy senkinek se szólunk a talált fegyverekről. Aztán megegyeztünk abban, hogyha majd meglesznek a barrikádok, a puskát átadjuk az idősebb elvtársaknak, a pisztolyokat pedig megtartjuk magunknak. Péro, volt közöttünk a legidősebb, így aztán a parabellumot ő foglalta le. Iván a félig önműködő katonai pisztolyt tartotta meg. Tiltakoztam az ilyen osztzkodás ellen, s így elhatározták, hogy nekem is szerezzek egy pisztolyt.

— A te részedre majd kézalatt veszünk egyet, — vigasztaltak társaim.

Az inasok segítségével hamarosan találtunk is egy pisztolyt valami puskaművesnél. Hatalmas jószág volt, tizenkét miliméteres forgópisztoly. Kerek száz koronát fizettünk érte. Mivel nem volt pén-

zünk, elhatároztuk, hogy eladunk két kiló lófarkot, ami ott hevert időtlen idők óta a műhelyben. Ezt a műveletet sikeresen elvégeztük, mesterünk kefekötő bátyjától hatvan koronát kaptunk a farkért. Harminc koronát Péro adott három hónapi megtakarított pénzéből, melyet éjszakai munkájáért kapott a mestertől. Hosszas könyörgés után én is kicsikartam tíz koronát bérmaapámtól, Tuna bácsitól, aki vízfordó volt, s egy vén gebével szállította a Duna vizét a vukovári „naccságáknak”.

Aztán elég jól megtanultunk a fegyverrel bánni. Valahányszor a mester és a mesterné elmentek hazulról, mi lesiettünk a pincébe és itt lövöldöztünk. Hatalmas pince volt, mivel a gazdánk házában egykor borraktár volt. A mester gyerekeit rábeszeltük, hogy játszanak katonásdit, mivel így biztosak lehettünk benne, hogy nem hallják majd a lövéseket. Fazekakat és serpenyőket akasztottunk a nyakukba s biztattuk őket, hogy főzőkanalakkal doboljanak azokon. Olyan dobolást csaptak a szobában, hogy a lármától még az ágyúlövést se lehetett volna meghallani.

A forradalom lehetőségére való tekintettel a biztonság kedvéért lehoztuk a pisztolyokat a padlásról és ágyunkban, a párnák alá rejtettük őket. A mester és a mesterné nem voltak odahaza. A mester nagynénje elment a gyerekekkel vecsernyére. Ez volt az egyetlen alkalom, hogy megegyeszer kipróbáljuk a fegyvereket. Képtelenek voltunk legyőzni a kísértést, leszaladtunk a pincébe, hogy párszor elüssük a pisztolyokat. A kapukulcsot bennhagytuk a zárban, hogy a mester meg ne lephessen bennünket. Kénytelen lesz csöngetni, ha jön. Amennyiben megharagudna azért, Péro majd azt mondja, nem tudtuk, hogy nincs otthon, s ezért hagytuk a kulcsot a zárban. Ez hát rendben lett volt. Most már csak attól féltünk, hogy a szomszédok meghallják a lövöldözést. De a városban időnként amúgyis lehetett lövöldözést hallani. A részek fehérgárdisták lövöldöztek, hogy a lakosságot ijesszék. A pincében egy fél főttsonkát találtunk, egy darab sültkolbászt, véreshurkát és egy ötvenliteres kis hordó bort. Mivel már öt órára járt az idő, megéheztünk. A sonkából is ettünk egy keveset meg a kolbászból is. Hurka csak egy darabka volt, így aztán nem nyúltunk hozzá. Hanem sonkára és kolbászra megszomjazik az ember. Gumicsóvel mindegyikünk húzott egy kevés bort a hordóból, csak annyit, hogy megmedvesítsük a nyelvünket.

Célpontul egy darab fehér kartont tűztünk ki. Tizenkét méter távolságból lőttünk. Péro volt közöttünk a legjobb céllövő. Az én pisztolyom akkorát szól, mint az ágyú és mintha csak tréfált volna velem, mindig félrerántotta vagy a magasba húzta a kezemet. A céllövészet után kinyitottuk az ajtót, hogy kiszellőztessük a pincét. Mert búzlótt a puskaportól. Én aztán Iván kérésére elszavaltam Abrasevicznak egy versét, melyet az ifjúsági mulatságon mondtam.

el. Péro és Iván is kijelentették, hogy borsózik a hátuk, ha ezt a verset hallgatják.

Felálltam a lisztesládára és elkezdtem szavalni:

*Vörös a vér, mely ereinkben lüktet
Vörös a villám, mely a felhőt tépi,
Vörös az ég, ha felragyog a hajnal,
Vörös a zászló, mely büszkén lengedez,
Vörös a gyűlölet is a mi szivünkben,
S vörös a harag, mely eltölt bennünket.
Elnyomók halljátok — nem titok már —
Bosszúnk is vörös lesz majd!*

Én éppen a hatalmas pisztolyommal hadonásztam a levegőben, amikor egyszer csak megpillantottam a mestert, hogy rohan le a lépcsőkön a pincébe. Le akartam ugorni a ládáról, de szerencsétlenségemre eltört alattam a deszka s bal lábom beszakadt a lisztbe.

— Csak nem merészelt valaki lövöldözni itten?! Csirkefogók! — dörgött a mester mély hangján nagyot.

Hatalmas mancsával elvette Pérótól a pisztolyt, az meg a félelemtől reszketve állt előtte. Iván minden ellenállás nélkül adta át pisztolyát. Az enyémet úgy kapta ki a kezemből, hogy szinte észre sem vettem. Pillanatok alatt lefegyverezve álltunk. Én alig bírtam kimászni a ládából. Cipőm és bal nadrágszáram fehér volt a liszttől.

— Hát így állunk?! — dühöngött a mester. — Lakmároztok, sonkát esztek, bort isztok, belegázoltok a lisztbe!

Most a feleségéhez fordult, aki addigra szintén bekukkantott a pincébe

— Nézd csak, Jelica, ezek máris osztozkodnak. Felosztják a szegénységemet, melyet oly keservesen szereztem. Istenem, istenem! És ez minek nektek? — azzal a pisztolyokra mutatott. — Útonálló banda! Meg akartatok gyilkolni! Mi? Feleljetek: meg akartatok ölni?

Iván dadogva válaszolta:

— Nem.

— Hazudsz! — üvöltötte a mester. — Az igazat akarom tudni...

— Nem akartuk... csak a fehérgárdistákra és az ellenforradalmárookra lőttünk volna, — felelte Iván halkán és nyugodtan.

Egyszerűen bámultam Ivánt. Az én nyelvem valósággal megkövesedett, ő meg lám, milyen hősieen viselkedik!

— Mit mondtál? Az ellenforradalmárookra! Még csak kimondani se tudod! Lőttetek volna, mi? — rökönyödött meg a mester. — Nesztek most, nesztek!

Haragjában mindegyikünket pofonvágott. Aztán egyenként elkapta a fülünket s ide-oda kezdett ráncigálni, majd nem túlságos erővel fenéken billentett bennünket és elkergetett aludni.

— **Ki ne mozduljatok sehova! Reggel még majd számolunk, —** kiáltott utánunk.

De aztán miután eldugta a pisztolyokat, bejött a szobába beszélgetni.

— Mindent bedobtam a kútba, — hazudta s közben még csak el se pirult. — Be is szolgáltathattam volna rendőrségnek, de meg-sajnálalak benneteket. Olyan verést kaptatok volna ott, hogy még. Gyerekek vagytok. Mit tudjátok ti, hogy mi az élet és mi a létért folyó harc. Olyan ez a ti kommunizmustok, mint a szappanbuborék. Valamikor én is szocialista voltam. És még hozzá tüzes szocialista. Az 1903-as tüntetésben úgy püföltem a magyarónokat, hogy csak úgy porzott, 1910-ben pedig én vezettem le egy általános sztrájkot. Volt akkor mindenféle. Bevert fej is, börtön is, botozás is. Májna, látjátok mester vagyok. És városatya a horvát közösség listáján. Ki tudja, mi lehet még belőlem. Még talán képviselő is. Senki se tudja, mit hoz a jövő. Hát csak fejlődjétek jó egészséggel, engem meg éltesen az isten, s aztán ha felnőtök, ha rendes emberek, becsületes mesterek és polgárok lesztek, majd összeülünk és egy pohár bor mellett jót nevetünk ezen a ti butaságotokon.

Így beszélt nekünk a mester és egy szóval se említette többé sem a pisztolyokat, sem a sonkát, sem a kolbászt. Látszott rajta, hogy ő se szívesen beszél erről, hiszen a puska és a pisztolyok az én forgópisztolyomat kivéve az ő tulajdonát képezték. Sokáig hallgattam a mestert. Kiblinger Péro még helyeselt is néki. Én hallgattam, figyeltem és arra gondoltam, hogy a mester cserben hagyta a szocialista mozgalmat, aztán meg Péróra haragudtam, ámiért helyesel néki és közben ostobán vigyorog, szóval így ültém mindaddig, amíg a fáradságtól el nem aludtam.

Amikor a mester azt hitte, hogy már elaludtunk, — mesélte később Iván, — keresztet vetett, mélyet sóhajtott, aztán bemártotta ujjait a szenteltvízartóba, mely ott lógott szent Ambrus képe alatt, meghintett bennünket szenteltvízzel, majd eloltotta a lámpát és kiment, hogy eldugja a fegyvereket egy jobb, biztonságosabb helyre.

Reggel, amint felébredtünk, átkutattuk az egész padlást, de a fegyvereket sehol se találtuk. Ettől aztán alaposan elkedvetlenedtünk. Olyan szerencsétleneknek éreztük magunkat a pisztolyok nélkül, hogy legszívesebben mind a hárman sírvafakadtunk volna. Ha ma ki kellene menni a barrikádokra, ha kitorne a forradalom, mit adnánk mi a szebb életért? Egyetlen üdvövést sem adhatunk le a forradalom tiszteletére, amely pedig már itt van előttünk...

Éppen azon kezdtünk veszekedni, melyikünk indítványozta legelőször, hogy lemenjünk a pincébe lövöldözni, amikor lármára letünk figyelmesek. A mester irodájába, mely közvetlenül a mi hálószobánk mellett volt, belépett a mesterrel együtt néhány politikai fegyvertársa, a „horvát közösség” tagjai.

Mi természetesen nyomban elcsendesedtünk és feszült figyelemmel hallgattuk, miről beszélnek. Pálinkát iszogattak és ugyanúgy a forradalomról vitatkoztak, akárcsak mi is. Őket éppenúgy elfogta a forradalmi láz, mint bennünket. Vukováron különben se volt olyan ember, aki nem hitt volna a forradalomban. Mivel a társaságnak nagyon melege lett, hiszen a mesternél fűtöttek, annak ellenére, hogy nekünk a takarékoságról szónokolt, kitárták a mi hálószobánkba nyíló ajtót és ügyet se vetve ránk, tovább folytatták a vitatkozást. Bizalmasan közölték egymással a városban szállingózó legújabb híreket. Fantasztikus és izgalmas mesék voltak ezek, melyek hihetetlen gyorsasággal terjedtek szomszédtól szomszédig, szájról szájra a város minden részében. Amikor kinyitották az ajtót, mi még figyelmesebben hallgattuk vitájukat.

— Hát látjátok, — szólalt meg a mester baloldali szomszédja, egy közismerten részeg és bádogos, miközben szakálla úgy reszketett, mint a kecskebaké, — megértük, hogy a katonaságnak kell védelmezni bennünket saját munkásainkkal szemben.

— Ami engem illet, én megkönnyebbültem. A sok álmatlan éjszakától már tönkrementek az idegeim. Most legalább tudom, hogy ránk is vigyáz valaki, — jelentette ki a vaskereskedő, akinek üzlete a mester házával szemben volt, s aki olyan száraz ember volt, mint a paszulykaró.

— Én még mindig félek ettől az átkozott forradalomtól. Bizalmasan elmondhatom maguknak, amit egyes vendégeimtől hallottam, hogy a kommunisták egy egész ezred felfegyverzett munkással rendelkeznek, — panaszolta a kövér kocsmárosné, mesterünk jobboldali szomszédja.

— Én szeretem a békét és a rendet, — dörgött mesterünk basszus hangja, mint az orgona legmélyebb sípja. — Én azt mondom, hölgyeim és uraim, hogy alapos mérlegelés tárgyává kell tenni a helyzetet. Nem jó a tüzzel játszani. A radikálisok és demokraták diktatúrája holnap bennünket, a horvát közösség híveit ugyanúgy felszámolhat, mint ahogyan felszámolja a kommunistákat. Ami a forradalmat illeti, jól tudják, hogy én ellene vagyok. A forradalom erőszak, lázadás és felfordulás. Szakítást jelent a régi szokásokkal és azzal az élettel, melyben apáink éltek, s amelyben mi most élünk. A forradalom kétfelé vágja az életet: multa és jövőre, régi és új

időre... Viszont ami új, az nagyon ritkán jó is... Olyan ritkán, mint amilyen ritka a drágakő.

— Én se vagyok az erőszak híve akár balról, akár jobbról jön is. De ahogyan hallom, kéremszépen, a katonaság házkutatást tartott a Munkásotthonban és egy egész szekérre való puskát s néhány gépfegyvert is talált. Ráakadtak, s ez úgy látszik egészen biztos már; azon személyek névsorára is, akiket el akartak tenni láb alól. Ehhez mit szólnak? — kérdezte győzedelmesen a bádogos.

— A maga becses neve is rajta volt azon a névsoron? — kérdezte gúnyosan mesterünk öccse, amin aztán a többiek jóízűen nevettek.

A bádogos kissé zavarba jött, de csakhamar hozzátette:

— Nem, az én csekélységemet kihagyták, de a maga tisztelt fivérének a neve, mint hallottam, rajta volt a listán...

A mester talán tudta, hogy a talált puskákról és gépfegyverekről szóló mese éppen olyan hazugság, mint az az állítás, hogy megtalálták a listát, melyen a halálraítélt tekintélyes vukovári polgárok neve volt felsorolva, s ezért jegyezte meg csendesen:

— Tudom, hogy a vörösök sohse szerettek...

Amíg ők így beszélgettek, egyszercsak megláttam a mester irodája felé sietni Gresl urat, akinek egy kis bútorgyára volt. Gresl a demokrata párt híve volt, s így a mester nem nagyon szerette.

— Ez a Gresl az én szememben egy közönséges politikai kalandor, — mondogatta a mester a vele egykötet fúvó emberek előtt. — Hogy állami megrendeléseket kapjon eladta lelkiismeretét és meggyőződését...

Amikor Gresl megláttam, megdermedtem, kővé váltam. Jobban féltém az ő szemétől, mint a mester mészáros mancsaitól. Gresl mindig feketébe öltözve rendszerint ott állt koporsóüzletének ajtajában. A járókelőket nézte és barátságosan hajlongott. Állandó mosolya ráfagyott az arcára, tekintete pedig vizslatva nézett mindenkire, mintha csak azt kérdezné: „No kérem, hogy állunk az egészséggel? Nem számít hamarosan meghalni? Csak tessék! Gyönyörű koporsókkal szolgálhatok. Paráncsoljon meggyőződni róla...”

Semmi kedvem sem volt meghalni, s így menekültem Gresltől, irtóztam kutató tekintetétől, mely olyan volt, mint a kés, ha az ember mellébe dőfik, iszonyodtam merev mosolyától és túlzott szívélyességétől.

Gresl kopogtatott az ajtón, aztán nagy hajlongások között engedélyt kért, hogy beléphessen. S miután benyitott a meleg szobába, kérte engedjék meg neki, hogy kigombolja kabátját, majd felakasztotta kalapját a fogasra és így szólt a jelenlévőkhöz:

— Azért jöttem, urak és testvérek, hogy tudomásukra hozzak egy érdekes és igen fontos hírt. Félórával ezelőtt értesített a városi

rendőrkapitány, hogy a Munkásotthon irattárában okmányokat találtak a gazdag emberek vagyonának elkobzására, az üzletek kisajátítására és a tehetős polgárok bútorának lefoglalására vonatkozóan. A kommunista vezérek maguknak akartak kisajátítani mindent, amit mi éveken át, minden garast megnézve, nagy kínnal szereztünk. Házainkat szétosztották volna a szegények, a koldusok és bitangok között. — Itt szünetet tartott és szeme sarkából nézett hallgatóira, hogy meglássa rajtuk, milyen hatást váltottak ki a szavai. S mivel mindannyian tátott szájjal várták, mit fog még mondani, így folytatta: — Én ezt természetesen nem mindjárt hittem el. Személyesen mentem el a radikális párt helyi bizottságába, ahova a talált okmányokat szállították és megdöbbenve győződtem meg róla, hogy amit hallottam, szóról-szóra igaz. Bingulac Nikola úr, a radikális párt köztisztviselőben álló képviselője maga mutatta meg nekem a névsort...

— Ugyan ne mondja? Lehetetlen! — rémüldözött egyszerre a bádogos, a kereskedő és a kocsmárosné.

— Becsületszavamra... S én úgy gondoltam, ha nem is vagyunk egy párt hívei, mint becsületes horvátnak kötelességem önökkel közölni mindazt, amit tudok. Mert a bolsevik forradalom rettenetes veszélye egyformán fenyeget mindannyiunkat. Csak a tekintélyes polgárok pártállásától és meggyőződésétől függetlenül, az egyetértés menthet meg bennünket a kommunizmus kísértetétől...

— Engedjen meg egy kérdést, uram, — vágott a szavába mesterünk öccse, — vajjon a kommunisták felosztották volna maguk között az ön koporsóit is?

Ez a kérdés bombaként hatott. A bádogos elröhögte magát, de mindjárt utána komoly lett. A mester szeméből csak úgy szikrázott a düh. A bútorgyáros és koporsókészítő sértődötten felállt, meghajtotta magát és a fogai közül mormogta:

— Bocsánat, uraim, sietnem kell. Meghívtam magamhoz pártunk híveit, hogy velük is megismertessem a kommunisták pokoli összeesküvését...

Barátságosan elbúcsúzott mindenkitől, külön a kezét nyújtva még a mester öccsének is, mindenki előtt mélyen meghajtotta magát és közben egyre hajtogatta:

— Sietnem kell. Egy másodpercig se maradhatok... Tudom, hogy barátaim türelmetlenül várnak...

Távozása után a szobában néhány pillanatig csend volt. De akkor újra megszólalt a mester öccse:

— A radikális párt helyi bizottsága valóságos központja a kommunistaellenes hazugságoknak és rágalmaknak. Jól tudjuk mind-

annyian, hogy az egészből egy szó sem igaz, hogy mindaz, amit a városban beszélnek holmi fegyverekről, a házigazdák névsoráról és erről a legújabb listáról, a házak és bútorok felosztásáról — közönséges hazugság. Ki terjeszti ezeket a híreket? A rendőrség a maga politikai emberei útján. Elsősorban Bingulac Nikolán keresztül. Ismerjük mindannyian, tudjuk, hogy hadigazdag, hogy a jobblétre szenderült császári és királyi fekete-sárga Osztrák-Magyar monarchia hadseregszállítója volt. Szerb létére kötelet érdemelt volna, mert a kis Szerbia ellen irányuló háborún gazdagodott meg, mint az osztrák-magyar katonaság szállítója. Most ő a legnagyobb hazafi, nagy szerb, milliomas és képviselő. Na és Gresl? Ugyanaz többen. A szegény kis koporsós a háború alatt úgy megszede magát, hogy most gyáros úr lett belőle. Minden zsák megtalálja a maga foltját...

— Elég! — vágott a szavába éles hangon a mester. — Elég volt a te egészségtelen és rothadt bölcselkedésedből. Te nem vagy sem a horvát közösség tagja, se Radics-párti, se kommunista... S ha éppen tudni akarod, én többre becülöm a radikális és demokrata horvátokat, mint a kommunista horvátokat... Te csak kritizálsz... Semmi kedvem sincs valami kellemetlenséget szerezni magamnak a te fecsegésed miatt... Nihilista*... Igen nihilista vagy!

„Nézd csak”, gondoltam magamban megrémülve. Volt nekem odahaza egy feketefüvelű könyvem, amelyen arany betűkkel volt rányomtatva: „A nihilisták”. A könyvet egyszerre elolvastam. A nihilisták gyilkolták meg a cárokat és királyokat. S ezek a nihilisták mind hercegek, nagybirtokosok fiai és magasrangú állami tisztviselők voltak. Az volt a céljuk, hogy a cári Oroszországban megsemmisítsenek mindent, ami valami kapcsolatot tartott fenn a cárral és a cári kormánnyal. A könyvből megtudtam, hogy ezek az emberek mindent el akarnak pusztítani, még az iskolákat is. Ez nem tetszett nekem. Még álmomban se jutott volna eszembe, hogy a mester öccsét nihilistának nézzem. Kij tudott volna ilyesmit még csak elképzelni is!

A mester, hogy véget vessen a további veszekedésnek, felállt és így szólt:

— Uraim, itt az ebéd ideje...

Mindannyian elmentek, csak a mester öccse maradt a szobában. Odaléptem hozzá. Éppen újból pálinkát töltött magának. Miután az itolsó csöppet is kiöntötte az üvegből, az üres palackot a sarokba löbta és vigyorgó arccal fordult felém:

— No...?

* nihilista = egy forradalmi mozgalom tagja, amely mozgalom ellenez minden államformát. A nihilista mozgalom főleg Olaszországban és Oroszországban volt elterjedve.

Bátran álltam előtte:

— A mester azt mondja, hogy maga nihilista? Én olvastam egy könyvet...

Dühösen rámszólt:

— Szamárvagy akár a gazdád...

Megsértődtem és kissé zavarba jöttem, de azért mégse hagytam magamat:

— Csak azt szeretném még megkérdezni magától, vajjon a nihilisták a forradalom mellett vannak vagy pedig ellene...

A mester öccse elgörbítette sovány nyakát, megvetéssel rám nézett, mint az oroszlán az egérre, rágyújtott egy cigarettára és aztán vastag orrának széles lyukain át kibocsátva a füstöt, így szólt:

— A forradalom vesztett ügy. Nem érdemes és semmi értelme már harcolni érte...

Kezének gyors mozdulatával leöntötte torkán a pálinkát. Kabátja ujjával megtörölte száját, hosszú fehér ujjaival végigsimított szőke lógó bajuszán s aztán kedvetlenül és kishitűen inkább önmagának, mint nekem, megjegyezte még:

— Nem is lehet már érte semmit tenni.

Ebéd közben, amíg a pulykapecsenye utolsó falatjait tömte magába, a mester öccse így szólt a gazdámhoz:

— Te a homokba dugod a fejedet mint a strucc, hogy ne lásd a valóságot. Nézd meg, mit ír a horvát közösség lapja a „Szerénység” az „Obznanáról”. Hízelegnek, testvér, nyíltan hízelegnek a diktatúrának. Szomorú dolog ez, testvér. Élclapotok pedig ostoba viccekben fejezi ki örömét afellett, hogy ennek az államnak egyes polgárait puskatussal és bikacsökkel ütlegetik...

— Hallgass, — szólt rá a mester összehúzva szemöldökét.

— Mintha háborús táborban lennék, — jegyezte meg félénken a mesterné. — Az utcák tele vannak katonasággal, csendőrökkel, és rendőrökkel. Ha az ember elmegy a városháza előtt, jajgatást és segélykiáltásokat hall. Rettenetes. Ott kínozzák és gyilkolják az embereket.

— Elég! — dörgött a mester mély hangja. — Elég volt. Hagyjatok legalább nyugodtan ebédelni...

Mi inasok igyekeztünk mielőbb elkotródni az asztaltól. Ebéd után bementünk a városba.

Az inasok valamennyien kinn voltak az utcákon, csoportosan sétáltak az Alsó-utcában és az Újsoron. A bizottságoknak kötelességük volt ellenőrizni a feladatok végrehajtását. Az én osztályom az inasiskolából teljes számban kinn volt az utcán. Csendesesen, de elszántan mentünk el a katonai járőrök mellett. Az idősebb elvtársak is az utcákon sétáltak és az eseményeket tárgyalták. „Békés tünte-

tés" — ez volt a mi sétánk neve s ezt a tüntetést a Párt városi és járási vezetősége titkárának, Szupanc elvtársnak rendeletére hajtottuk végre, hogy a munkások nagy izgalma és elkeseredése ne csapjon át szervezetlen kirohanásokba, hogy az emberek hite meg ne rendüljön a pártban, s hogy a kommunisták, a szervezett munkások és az ifjúság erkölcsse és fegyelme megmaradjon.

Szupanc elvtárs végigjárta a tüntető csoportokat. A város minden részén látható volt. A korzótól kezdve a külvárosig minden utcában, az úri lakásokban éppúgy, mint a füstös proletárszobákban mindenütt Szupanc nevét emlegették. Egyesek megrémültek, amikor hallották, hogy a városban jár-keel, mások nagy örömmel és lelkesedéssel fogadták, s az ő felszólítására, a Párt felhívására készek voltak meghalni is. De Szupanc sietett, csak a kezével intve válaszolt az üdvözlésekre, mosolygott és anélkül, hogy megállt volna, ment tovább. Előtte, mögötte és vele egyvonalban az utca másik oldalán pisztolyokkal felfegyverzett vállas munkások meneteltek ötös csoportokban. A mindenfelé cirkáló erős csendőrzárőrök azt állították: hazugság, hogy Szupanc a városban jár. A munkások viszont azt mondták, hogy a csendőrök, ha Szupancot és kíséretét látják, rémületükben lehúnyják a szemüket.

Én többször hallottam a megjegyzéseket magam körül:

— Erre ment Szupanc!

— Hallottad, Szupanc ment erre!

— Hol van?? — kérdeztem.

— Hát nem láttad? — kiáltottak rám csodálkozva társaim.

— Nem én, — feleltem és éreztem, hogyan sötétedik el a tekintetem és szökik arcomba a vér a csalódás miatt.

— Hiszen mindenki látta.

— S ti saját szemetekkel láttátok?

— Mi nem, de látták mások.

Szégyeltem magam, hogy nem láttam Szupancot és fegyveres gárdáját, s ezért inkább magam is azt kezdtem mondani, hogy láttam. Először réstelkedtem önmagam előtt is emiatt, de csakhamar meggyőződésemmé vált, hogy valóban láttam, s társaimnak arról is meséltem, hogy nézett ki és hogyan mosolygott rám és integetett felém a kezével.

Mindnyájan hittek nekem, féltékenyek voltak és irigykedtek rám, hogy őket nem vette észre.

A „békés tüntetés” pontosan egy óra hosszat tartott. S amikor elhangzott a jelszó az oszólásra, az én csoportom éppen az Újsoron volt, ott ahol a vukovári szőlők kezdődnek, s akkor egyszerre megláttuk Szupanc elvtársat néhány más idősebb elvtárral.

— Hurrá! Hurrá! Ott van Szupanc elvtárs! Ott van Szupanc elvtárs! — kiáltottuk harsogó gyerekhangon.

Odaszaladtunk hozzá. Körülfogtuk és szótlánul, elragadtatva bámultunk rá.

Magas, sovány ember volt. Szürke szeme volt és szőke haja. Kezében fekete kalapot tartott, azzal integetett valakinek és átnézett a fejünk fölött.

— Köszöntlek ifjú gárda! — mondta aztán komolyan és szelíd tekintetével ránknézett.

— Köszöntünk! — feleltünk vissza kórusban.

— Az összes ifjak kivonultak a tüntetésre?

— Igen, — kiáltottuk fiatalos lelkesedéssel.

— Hát most csak menjetez haza, — kezdett el beszélni hozzánk Szupanc.

Hogy mit beszélt? Én bizony semmit sem értettem. Csak érces szavainak visszhangját hallottam és büszke alakját láttam magam előtt. S amíg ő beszélt, engem váltig az a kérdés kínozott: kitör-e ma a forradalom? Amikor befejezte beszédét, magamnak is furcsán hangzott a siri csendben saját ismeretlen és idegen hangom:

— Szupanc elvtárs, kitör ma a forradalom?

Lehajtott fejjel álltam előtte és nem tudnám megmondani, hogy milyen hatást váltott ki a kérdésem. De ő megfogta az államát, szemembe nézett és így szólt:

— A forradalomra, kicsi elvtársam, még várnod kell... De megéred, mert el fog jönni. El kell jönnie...

Olyan a nyelvem most, mintha ólomból volna és képtelen vagyok elmondani, hogy akkor mit éreztem. Úgy tűnt nekem akkor, mintha Szupanc egyébként határozott szavai tele lettek volna szánakozással, s mintha szürke szemében apró arany csillagokat láttam volna reszketni, ahogy elfutották a könnyek.

Este az ágyban, miután részletesen megtárgyaltuk a tüntetést, egyetlen szóval sem említettük a forradalmat. Én elhallgattam beszélgetésemet Szupanccal. Mikor Péro és Iván elaludt, lehúnytam szememet és ébren álmodoztam tovább. Tekintetem előtt a sötétben megjelent a forradalom képe a Munkásotthon faláról. Először csak egy lángoló pontot láttam, amely a messzeségből jött, aztán egy égővörös fáklyát, amely egyre nőtt, mind nagyobb és nagyobb lett. De most már nem fáklya volt többé, hanem lángoló vörös lobogó. Ezt a lobogót a büszke és bátor Szupanc tartotta. Lábainál az éjszaka sötétségéből felbukkant a csendőrök és burzsujok megrémült feje. Elállt a lélekzetem. Éreztem, hogy Szupanc rámemeli szánakozó tekintetét és így szól hozzám: .

— Várnod kell még a forradalomra. De megéred, mert eljön majd...